Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 1 с. Серноводское»

РАССМОТРЕНО на заседании МО гуманитарного цикла. (пр. № 1 от 24.08. 2023)	СОГЛАСОВАНО с зам. директора по УВР 25.08.2023 г.	УТВЕРЖДЕНО приказом директором МБОУ «СОШ № 1 с. Серноводское» _____Л.М. Батукаева Приказ № 57 от 28 августа 2023 г.

Батукаева Луиза Мухадиновна
Подписано цифровой подписью: Батукаева Луиза Мухадиновна
Дата: 2023.10.04 10:18:19 +03'00'

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (чеченская)»

Уровень общего образования: основное общее образование

(5 – 9 классы)

Составители: учителя чеченского языка

с. Серноводское, 2023

Кхеторан кехат

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Іалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьоьхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похІмаш кхио а, коьрта гІиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гІиллакхе-этикин а кхиаран тІегІа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьІна а девзаш, литература Іаморо шегахь къонахчун амал кхиайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамІаш а, предметан чулацам а, программин хІора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал арахьарчу гІуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хІитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьоьхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хІотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хІитточара а хьехаран материал къепе йалорехь и Іамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дІасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гІирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхолларалин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Іаморо дІалоцу личность кхиоран процессехь коьрта меттиг, иштта Іаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гІиллакхе амал, кхолларалин похІма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гІо до къоначу тІаьхьене къоман исторически зераш дІакховдорехь а. Билггал йолу Іалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тІекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догІуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хьажийна бу дешархойн нохчийн литературин хьашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина тІекхиарехь а, шеца иза Іалашйарехь а ша-тайпана эстетикин гІирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Іамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахь дІахьучу йукъардешаран учрежденешкахь ненан мотт санна нохчийн мотт Іаморехь, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а

хаарш схьаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхьаьна эстетикин гІуллакхдар а долу, йозанан къамелан гІуллакхдар ду; нохчийн литература тІехьажийна йу Іилманан агІонхьара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхолларалин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахь дуьйций хаийтарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгІа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахь ойланца хІуманан кеп хІотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хьажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тІаьхьенера тІаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дІакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо кхочушйан йеза рогІера Іалашонаш:

- нохчийн литературехь эстетикин агІонхьара кхеташ болу гуманистически дуьненхьежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехь кхиор.
- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схьайогІу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Іаморан кха тІе ваккхар, къоман культурин тІаьхьалонна йукъавалор.
- къоначу тІаьхьенехь дІайахначуй, карарчуй, йогІур йолчуй заманийн уьйр ларйан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларйарехь жоьпалле хилар кхоллар;
- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегахь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхолларалин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тІехьажийна рогІера хьесапаш кхочушдан:

- тІаьхьенера тІаьхьене историко-культурни, оьздангаллин, гІиллакхийн мехаллаш дІакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьІнех кхетар;
- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синъоьздангаллин а, материальни а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;
- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;
- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маьІна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;
- Іер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;
- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хІоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дІалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;
- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ХЬЕХАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хІоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программи буха тІехь, иза лерина йу дешаран 338 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Іаморна лерина 296 сахьт ду. Белхан программа вариативни декъана программа хІоттийнчу авторша хаьржинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахьтах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:
«Кхо ваша».
«Тамашийна олхазар».
«Кхо ваша а, саьрмик».
«Доьшуш хилла кІант».
«Барзо Іахарца мохк къовсар».
Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хІетал-металш.

<u>Нохчийн йаздархойн говзарш</u>

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кІант Сулима» (дацдина).
М. Мусаев «ЦІен маьхьси».
С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).
А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бІешаран литература

С. Бадуев. «Зайнди».
М. Мамакаев. «Баппа».
І. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи.
І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).
А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш».
Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг».
Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).
І. Ахмадов. «Къонахалла».
Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».
Д. Кагерманов. «ДоттагІалла».
Х. Сатуев. «Лаьмнийн къоналла».
Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш».
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьоьжура иза».
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш, тексташ болх бар.

XXI бІешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчоь».
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчохь, хьошалгІахь».

Кхечу къаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйинарг Сулаев М.).

6 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Науразе».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

<u>Нохчийн йаздархойн говзарш</u>

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
Х. Ошаев «Чайра».
І. Мамакаев. «Дагалецамаш».
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш».
М. Сулаев.«КІанте».
Х. Эдилов. «Ненан безам».
А. Джунаидов «Белхи».
А. Айдамиров. «Вина мохк».
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш».
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
Ш. Окуев. «БІаьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
М. Дикаев «Сан бахам».

Ш. Рашидов. «Ломара цІе».
Э. Мамакаев. «ХІорд».
Ж. Махмаев. «Іаьржачу баьпкан юьхк».
С. Дакаев «ТІамех ловзар».
М. Бексултанов. «Некълацар».
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некъ» .
С. Курумова «Шовданехь» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

<u>Нохчийн йаздархойн говзарш</u>

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
І. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехь дош».
І. Гайсултанов. «Болат-гІала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухІажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов А. «ХІоьънаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехь диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
І. Шайхиев. «ЧІагІо».
А. Бисултанов. «Хьайбахахь язйина байташ».
В-Хь. Амаев. «Генарчу денойн туьйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчоь».
С.-Хь. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туьйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Іаьнан Іуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «ТІаьххьарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».
«Эвтархойн Ахьмадах илли».

<u>Нохчийн йаздархойн говзарш</u>

Бадуев С. «Олдум».
М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».
М. Сулаев. «Цавевза доттагI».
А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».
I. Хамидов. «ДIа – коч, схьа – коч».
Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».
I. Шайхиев. «Дарцан буса».
М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакъа).
С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх» (йацйина).
Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».
М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».
А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».
С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».
Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».
М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».
Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс
Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

<u>Нохчийн йаздархойн говзарш</u>

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла: I.Дудаевн, М. Сальмурзаевн, I. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига хьажар.

Ш. Айсханов «Мало-хало».

С. Бадуев. «Бешто».

Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.

I. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».

М. Мамакаев «И йоьлхуш яц», «КIиллочунна».

М. Сулаев «ГIовтта», «Малх тоьлур бу».

Х. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «ТIемало – хьуна».

I. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».

А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).

М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца диццдо» (кортош).

I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».

С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».

Н. Музаев. «Селима дуьйцу».

С. Курумова «Жарманан некъ».

М. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).

Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буьйса йу беттасе».

Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь»,«Сан ненан маттахь ас язйо».

Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).

М.-С. Гадаев «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагIашка».

И. Эльсанов «КIайн коч».

М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».

М. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».

Б. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара».

М. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).

А. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статьян кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

Коьртачу школехь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хьажийна ду дешархой рогIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синъоьздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукъараллин бакъонаша къобалйина тIе а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадаккхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллех пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церан буха тIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукъахь кху декъахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакъонаш а кхочушйан кийча хилар, бакъонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакъонаш ларар; доьзалан, йукъарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукъараллин, хьомсарчу

мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци тIецалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакъонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукъаметтигаллин бакъонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллехь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллехь (волонтералла, нахана гIо дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукъараллехь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хIума хеташ хилар: Iилманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синъоьздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жоьпалле хилар.

- **синъоьздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхолларалина а битаме хилар, искусствон синхааме тIеIаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маьIне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могашалла ларйар, могашалла ларйеш дахар нисдар (пайде хIума йаар, гигиена ларйар, садаIаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хIуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегIан а, синан а могашалла талхош йолу хIуманаш цалелор; кхерамазаллин бакъонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакъонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Iаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дIа а шен Iалашонашка дIаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шегахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг гIалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гIалаташ тIелаца хаар, уьш нисдан деза хьажа везар.

- **къинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахIиттийна декъарш кхочушдан Iалашонца жигара дакъалацар (доьзалехь, гIалин, кIоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а гIуллакх а, болх а дIаболо, дIахIотто хаар, тайп-тайпана гIуллакхаллин план хIотто а, иза кхочушйан а Iамар, тайп-тайпана къинхьегаман корматаллаш Iамор, корматаллин йукъараллехь дIатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, Іаламан а, Іилманийн а хааршна тІе а тевжаш, гонахьарчу Іаламан хьокъехь хьалхахІуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Іаламан пайдехь хин долу гІуллакхаш дІадахьа план хІоттор, экологин культурин тІегІа лакхадаккхар, экологин кІорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара Іалам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, Іаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зІе латтош волу гражданинан маьІна довзар, экологин хьежамашна лерина гІуллакхаллехь жигара дакъалацар.

- **Іилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Іилманан системехь адам а, Іалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тІе а тевжаш, адаман Іаламца а, йукъараллица а йолу зІенаш а, дуьне довзаран гІирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Іамар, талламийн зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь дІабахьар.

Йукъараллин а, Іаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамІаш:

Доьшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь доьзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахь зІе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахь, шен компетенци тІегІа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гІуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьоьжуш Іамар, церан керлачу хааршна тІекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахъэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тІегІа довзар, шен кхиаран план хІотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чІагІделлачу кхиаран концепци декъехь болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Іаламца, йукъараллин, экономикин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Іаламан бечу тІеІаткъамна чот а йеш, Іалашонашна тІекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гІуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Іамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тІаьхьенех нийса мах хадо Іамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гІуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гІуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьІнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Іорайахар а, къастор;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамІ даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хІиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догІурш а,

бIостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догIурш а, бIостанехь дерг а Iорадаккхаран критереш йало;

хьалхахIоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефециташ къастор;

хиламаш а, процессаш а Iаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамI дар, аналогица догIуш ойланехь сецначун жамI дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшах йустар, уггаре гIолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;

догIуш доллу хаттарш хIиттор, шен лаамехь лоьхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хIоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дIайахьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах хадор;

дIабаьхьначу талламийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу жамIийн бакъхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIаьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хIиттийна дешаран декхарш а, т1ейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гIирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацин тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьаьна йогIу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци дIагайта йогIуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикица кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар къасто; информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, коммуникативе дараш карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Iалашоне а, къамел даран хьелашка хьаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а дIагайта, къамел даран невербале гIирсаш бовза, социале билгалонийн маьIнех кхетар, Iотбаккхаме хьелаш кхуллу таронаш йовза, Iотбаккхамаш кIадбан, бартбан, кхечеран Iалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, оьздачу кепехь шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догIуш долу хаттарш хIиттор, шен лаамехь къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хьаьжжана, къамелана презентаци йан, цуьнга хьаьжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хIоттор.

Шен лаамехь гIуллакх дIадахьар: билггал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахь беш а гIолехь долчух кхета а, пайдаэца а, хьалха хIоттийна Iалашо кхочушйарехь тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхьаьна дечу гIуллакхан Iалашо тIеэца, и кхочушйан дараш тобанца билгалдаха, шайна йукъахь болх дIасхьабекъа, бартбан, процесс а, жамIаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маьIна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тIедилларш кхочушдан, муьтIахь хила, цхьаьна бечу белхан дIахIоттаран

план хIотто, цу балха йукъахь хIораннан меттиг къасто, белхан Iалашонаш вовшашна йукъахь, хIораннан тароне хьаьжжана, дIасхьайекъа, тобанан декъашхошца белхан Iалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамI дуста, белхан жоьпалле дакъа схьаэца, тобанна хьалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараш карадерзор:

Ша шен къепе хIоттор: дахаран а, дешаран а хьелашкахь нислун проблемаш къасто, сацам тIелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехь алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу варианташна аргументацеш йало, Iамочу объектех хиъначу керлачу хаарийн хьесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жоьпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хьолана богIуш боллу мах хадо, хьал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хьелашка хьаьжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамIийн бахьанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хьолехь пайде дерг къасто, керлачу хьелашка хьаьжжана, гIуллакхаллин йукъа коррективаш йало, гIалаташ къасто, Iалашонан а, хьолан а жамIца богIу мах хадо.

Эмоциале интеллект*:* шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахьанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хIотто, кхечун бахьанех, Iалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гIалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хIума тергонехь латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамIаша гайта деза:

1) кхин дIа шен кхиарехь ненан меттан литература йешаран а, Iаморан а ладамаллех кхетар; хIокху дуьнен чохь ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гIирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хьашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агIор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Iаморан буха тIехь ненан мотт Iаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор;

6) Іилманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамІ: доьшуш верг кхета йешаран маьІналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамІ: доьшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьІнаш довзуьйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, ХХ бІешаран нохчийн йаздархойн, ХХІ бІешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Іамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гІирсаш бевзаш хилар, оьздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Іаморехь нохчийн меттан таронаш кІезиг цахиларх кхетар а.

ЖамІ: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Іема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гІиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхІотто, текстаршна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхІотторан гІирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгІначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дІайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хІуманан хьесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хІоттор;

ЖамІ: доьшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дІахІотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зІенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оьздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культурин синъоьздангаллин мехаллашна тІаьхьа вазар/йазар а, Іамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамІ: доьшуш верг Іема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочйинчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Іамийнчу говзарийн тематикица йоьзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар, кхолларалин цІеран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гІирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу церан маьІнех кхетар (филологин агІонхьара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ

йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Іилманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамІ: доьшуш волчо карадерзадо, маьІна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Іема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамІаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культурешца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оьздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Іаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, оьздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.
- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;
- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;
- тІехьажадечу хаттарийн буха тІехь фольклоран а, литературин а текстан маьІнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жоьпаш лучу форматехь историко-культурин комментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.
- проектни-талламан гІуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамІаш и дІадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оьздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а тІегІанехь царна йуккъехь зІе таса;
- Даймехкан Іаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оьздангаллин а мехаллаш йовзар;
- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.
- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гІиллакх-оьздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллех а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,
- тІехьажадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тІехь фольклоран а, литературин а текстан маьІнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жоьпаш лучу форматехь историко-культурин комментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллех кхета, нохчийн халкъан оьздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжеташ а, мукъамаш билгалбаха,

Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оьздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.
- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлех а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлех кхетам хила;
- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурин комментареш а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жоьпаш дала, хьехархочун куьйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.
- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оьздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзарийн проблематика а, оьздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оьздангаллин а мехаллаш йовзар;
- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.
- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;
- фольклоран а, литературин а текстан оьздангаллин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурин комментареш а, эпизодан анализ йаран форматехь шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жоьпаш дала, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.
- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман оьздангаллин идеалех болу кхетам кхиорхьама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзарийн эстетически шатайпаналлех кхета, исбаьхьаллин дешан материала тIехь нохчийн къоман синкхетаман коьртачу

культурин а, оьздангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурийн контекстехь нохчийн литературин а, культурин а синъоьздангаллин а, культурин-оьздангаллин а мехаллех кхеташ хила;
- исбаьхьаллин говзаран кепан а, чулацаман цхьаалла ойла йеш тIеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тIегIа дIахIоттор, исбаьхьаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йаьржина историко-культурин комментареш а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш дуьхьалхIитто а, ша а шен цIахь йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаьхьаллин литература йешаран перспективе йолу Iалашо къасто а;
- проектни-талламан гIуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацин хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаьа:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Iоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);
2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);
3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн системина мах хадо (6-7 классаш);
4. Йаздархочун кхолларалли амалца богIу коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);
5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);
6. Говзарийн оьздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);
7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);
8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хIора классехь шен тIегIане хьаьжжана);
9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);
10. Исбаьхьаллин говзаре йолу шен йукъаметтиг дIахаийта; шена хетачун аргументаци йан (х1ора классехь – шен т1ег1ане хьаьжжана);
11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехь - шен тIегIане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дIайахьа (7-9 классаш);
12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);
13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говзаре йолу шен йукъаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);
14. Дешаран хаамийн хьаьрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Деъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Доьшуш хилла кIант. «Барзо Іахарца мохк къовсар». Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш. Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Іер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранийн элементаш. Іер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Іахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХIокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукъахь цIейаххана персонаж цхьогал хуьлу.Цхьогал нохчийн туьйранашкахь шина агIор гойту. Цхьадолчу туьйранашкахь иза мекара, хIиллане экха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хIуманна кардолуш тIах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Іовдал, кIиллу ду. Дукхахьолахь, уьш цхьам-цхьамма Іехийна, кхерийна уьдуш йа дойъуш нисло. Лом а, ЦIоькъалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, церан вастехь къаьста къиза Іазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тIехь. Дийнатех лаьцначу туьйранашкахь аллегори йалорца гойту адамийн кхачамбацарш. Цу	11	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамийн амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Іорайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу. Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туьйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туьйра жанр санна, туьйранийн тайпанаш, туьйранийн композици, дустарш, йухааларш, дІадолор, чаккхе, туьйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла.				
Дерриг:		**11**	**0**	**1**	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	**Литературин туьйранаш:** Саидов Б. «Майра кІант Сулима» (дацдина). Хьанал къинхьегам а, дикалла а, адамийн дахарехь оцу кхетамийн маьІна, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туьйранехь йолчу догдикалла а, къинхетам а, оьздангалла а хастор. Мусаев М.«ЦІен маьхьси» Хьекъал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тІечІагІдар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туьйранца уьйр. Туьйранехь йолу юмор. Гацаев С. «Чкъоьрдиг» (дацдина). Халкъан васта буха т1ехь кхоьллина туьйра. Чкъоьрдигаца жоьра-бабин къийсам -дахар дуьхьа къийсам. Жоьра-бабин т1ехь баьккхина толам а, шена т1ехь баьккхинарг а. Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна. Туьйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туьйранан цхьайолчу персонажийн шех бІобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оьздангалла, цхьогаллан хІилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор. Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла, диалог, монолог, туьйранашкахь йолу оьздангаллин кепаш	9	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	**XX бІешаран литература:** Бадуев С. «Зайнди» (дийцар). Дийцарехь болу оьздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а. Мамакаев М. «Баппа» (дийцар). Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт. Лаха-Неврe І. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар. Мамакаев І. «Садаьржаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла.	33	1	2	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цIе йолчу повеста йукъара кийсак). ТIеман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дIадахнарг. Сулейманов А. «Борз йу угIуш» / (стихотворени). Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар. Шегахь нехан гIуллакхе хьажаран гIиллакх а, догдикалла кхиор. Саракаев Х. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар. Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукъара). Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор). Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам. Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени). Вовшашца къинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман къинхьегамна а тIалам бар, Кагерманов Д. «ДоттагIалла» / (дийцар). Бераллехь дуьйна кхетош-кхиор оьшуш хилар. Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а. Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» / (дийцар). Беран синдуьне. Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а. Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьоьжура иза» (дийцар). Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чоьхьарчу дуьненан гайтаран говзалла. Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, къинхьегам а хастор). Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж. Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар). Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехь дIалоцу меттиг Турпалхочун синъоьздангаллин амат. Къинхетаман а, доглазаран а тема тIамна а, машарна а дуьхьалхIоттор. Берий оьмарехула историн хиламаш йухаметтахIоттор. Говзаран самукъане дIадолор.				
2.3	**XXI бIешаран литература:**	7	1	0	https://desharkho.ru/

	Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь». ТIом дIабаьллачул тIаьхьа Нохчийчоь меттахIоттор. ГIаланаш, йарташ йухаметтахIоттор. Республикин бахархойн сирла йаххьаш. ТIекхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайъаме хьал гайтаран гIирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Iаламан дуьне тIалам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла. Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хьайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехь нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, текстaшца болх бар.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**49**	**2**	**3**	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочйинарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**	**0**	**0**	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизированни контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		**6**	**2**	**4**	
Программица сахьтийн барам		**68**			

6 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Нарт-орстхойн паччахь Науразе» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наьрташ», «Наьрт-аьрстхой кхерор». Исторехь баьхначу наха лелийнчу гІуллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наьрт-аьрстхойшца латтийна къийсам. Латта къуьйсуш къоман векалша наьрт-аьрстхойшца латтийна психологически а, хьекъале а къийсам. Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.	7		1	https://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**7**		**1**	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Гайсултанов І. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. ДогцІеначу белхахочун хьекъал а, кхетам а.	4		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хьажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Іорайахар. І. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхьатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегори. Литературин теори: баснин жанр,аллегори, мораль. Баснин персонажаш.				
2.2	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар).Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам. Литературин теори: литературин турпалхо. Мамакаев І. «Дагалецамаш». Поэтан Іаламе болу безам. ЙогІур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш. Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар. Сулаев М.«КІанте» (стихотворени). Къоман Іадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сайдуллаев Х. «Ненан бІаьрхиш» / (поэма). Даймохк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КІентан а, ненан а доьналла. Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Іаламе, нене болу поэтан безам. Саракаев Хь. «Ирсе бІаьрхиш» (дийцар). Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тІечІагІдар. Доьзалехь йолу йукъаметтигаш.	8	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Джунаидов А. «Белхи». (дийцар). Дийцарехь йаздина гойту цІа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дІа долчу гІуллакхашкахь белхи баран ламастан маьІна. Къинхьегаман а, вовшийн гІо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, къинхетам. ТІаьхьенийн уьйр. Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йуьхьанцара гайтар). Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цІийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхьаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.	5		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Іаламах самукъадалар.	5			https://desharkho.ru/

	Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» «(стихотворени). Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гIоьнна ван кийча хилар.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «БIаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьIна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьIнех а, оьздангаллин мехаллех а, йуьхьшен синъоьздангаллин дIахIоттамехь поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьIнех а йолу поэтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхьа гайтаран гIирсаш.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара цIе» (стихотворени). Дайн доттагIаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакъо. Мамакаев Э. «ХIорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьIна. Дахаран маьIнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а “К морю” стихотворeница Э. Мамакаевн стихотворени йустар. Махмаев Ж. «Iаьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «ТIамех ловзар” (стихотворени) Берийн ловзаран кепехь а тIом цабезар. Машаре кхайкхар.	6		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Бексултанов М. «Некълацар» / (дийцар). ТIекхууьчу чкъуро ламасташ дIатасар. Баккхийчеран а, къоначеран синъэкамалла. Къоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна къамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а, доттагIчун гIо дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн бIаьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гIоьнца ширачу замане экскурс йар, тIекхуьучу чкъуран баккхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог.	6	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Курумова С. «Шовданехь». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. КІентан а, жІалин а йукъахь долу доттагІалла, тешам.				
Дерриг:		**53**	**2**	**3**	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**	**0**	**0**	
Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизированни контрольни болх	1			
Дерриг:		**6**	**3**	**4**	
Программица сахьтийн барам					

7 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли». «Сай» (халкъан илли). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бІахойх лаьцна турпалаллин илли. ГІарабевлла бевзачу иллиалархоша олу иллига ладогІар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабаккхар. Паччахьан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**4**	**0**	**0**	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). ТІекхуьучу тІаьхьенна весет. ТІехьа-Мартана М. Мамакаевн цІийнан музей чу виртуальни экскурси йар.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дIакховдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» / (очерк). Сийлахь Даймехкан тIеман турпалхочун дагалецамаш а, бIаьхаллин хьуьнарш а.	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахьийзар а, адамийн къизаллина бекхам бар а.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сулейманов А.. «Шуьнехь дош» / (стихотворени). Стихотворенехь ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхьа шен са дIадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маьIна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллегори, метафора.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Гайсултанов У. «Болат-гIала йожар» / (дацдина). Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдIалецархошца а халкъо латтийна къийсам. Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр.	5	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Айдамиров А. «МухIажарш» («Йеха буьйсанаш» романа йукъара кийсак). «МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахьан Iедалан мекаралла, Iехийнчу мухIажаршкахь болу къаьхьа бала. Меската А. Айдамировн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ. ТIамо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маьIна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало. Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна гIо дар, дикалла.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Джунаидов А. «ХІоьънаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Іер-дахар гайтар. Къинхьегаман тема. Нохчийчохь а, баккхийчу нехан иэсехь а Кавказан тІеман лараш. Баккхийчу нехан а, тІекхуьучу тІаьхьенан а уьйр. Литературин теори: Символ. Композици.				
	С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Іалам а. Дарц хьоькхучу йукъана йоьІан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лиричеси. Кусаев І. «Амалехь диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. ТІекхуьучу чкъурехь хила йеза оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагІаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гІоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дуьнегарехь холхазан куйнан маьІна. Ламасташ довзар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Шайхиев. «ЧІагІо» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оьздангаллин пафос. Тешаме доттагІ – онда гІап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.	2	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Бисултанов. «Хьайбахахь йазйина байташ»» (стихотворени). Бехк-гуьнахь доцуш хІаллакбинчарна гимн. Даймахка цІабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Амаев В-Хь. «Генарчу денойн туьйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагІчо 14 шо кхаьчначу кІантана шаьлта даларан маьІна а, цул тІахьа цунна тІедужуш долу жоьпалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Доьзалан а, йуьхьшен кхиоран тема. Баккхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хьанала къинхьегам. Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.				
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Іаламна а, лаьмнийн къинхьегамхошна илли. Литературин теори:: пейзаж гайтаран исбаьхьаллин гІирсаш Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь». Даймахке безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахь Даймехкан тІеман фронтера кхаа вешега хьоьжу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххьарлера кхетамаш). Чоьхьара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**56**	**2**	**4**	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Іаьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг). Альфонс Доде «ТІаьххьарлера урок» (дийцар). Хьехархо а, дешархо а. Беран чоьхьара дуьне.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**	**0**	**0**	
Раздел 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизированни контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		**6**	**2**	**4**	
Программица сахьтийн барам		**68**			

8 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Таймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. ГІарабевллачу иллиалархоша аларехь иллешка ладогІар. Турпалаллин иллешкахь къоман коьрта хиламаш гайтар, оьздангалла чІагІйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагІашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагІалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехь иллино дІалоцу меттиг.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**4**	**0**	**1**	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					

2.1.	Бадуев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чоьхьара сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин маьІна. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маьІна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавевза доттагІ»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Іадаташ: некъан а, шовданан а тІаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лоьху гІуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сулейманов А. «Дог дохден цІе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймахках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Іеса ойланаш цІанйан лаам хилар. Шайхиев І. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагІаллин, вовшийн гІо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тІеІаткъам.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бІешарийн ламанхойн дахаран Іер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хІуманел. Къоман маршонехьа къийсам латточу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дІалецархошца къизачу къийсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Хамидов І. «ДІа – коч, схьа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Іорадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чІир эцаран Іадатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш. Даймахке а, хьомечу йуьрте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Яшуркаев С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьоькх» / (дацдина).	5	0	0	https://desharkho.ru/

	Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йоь1ан аматехь Даймехкан васт гайтаран маь1на. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал д1ах1оттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхолламийн уьйр. Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Абдулаев Л. «Маьлхан каш» (поэма). Поэмехь ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош кIелхьардохуш шен са дIадалар. Шайн йуьртахойн синош уьнах лардархьама, шайн дайн кхерч дIатесначу уьнхошна гимн.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукъаметтигаш, турпалхойн чоьхьара дуьне, оьздангаллин кхетам.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бисултанов А. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, къонах – халкъан дахарехь церан маьIна. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехь вастийн шатайпаналла. «БIаьстенца къамел» (поэзи). Пейзажан лирика. Iаламан а, адаман уьйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахь хьо ара». Дешан ницкъах а, маьIнех а оьздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Ахмадов «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн Iадаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара Iоттабаккхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхь-бехк дIадалар, Iадаташ ларцадар, къоман Iадаташка лерам цахилар – къоман бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оьздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» цIе йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Сатуев Х. «Нашха» (поэма). ХХ бІешаран йуххьехь Нохчийчуьра исторически хиламаш. Деникинцашца къийсам латтош вовшийн гІо дар а, турпалалла а. Литературин теори: повесть, символ.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал арахьара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**55**	**2**	**4**	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехь церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тІемалоша лелийна сийлахь гІиллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**3**	**0**	**0**	
Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизированни контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		**6**	**2**	**4**	
Программица сахьтийн барам		**68**			

9 КЛАСС (66 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Таркхойн кІентан, Жерочун кІентан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «Чинг1аз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хІетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**10**	**0**	**1**	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хьажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхьегам малонна дуьхь-дуьхьалхІоттор. Хьанал къахьегар кхиор а, Іер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.3	С. Бадуев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Іер-дахар а, гІиллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан оьдангаллин аспект. Хьарам-хьанал ца къастош хьал-бахам гулдар Іорадаккхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев І. «Дерриге а тІамна»; «Даймехкан тІом болчохь» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йоьлхуш яц»; «КІиллочунна» (стихотворенеш). Сулаев М. «ГІовтта; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «ТІемало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка»; «ДоттагІашка». Турпалалла. ДоттагІалла. Мамакаев І. «Кавказан латта»; «ЙоІе»; «Даге»; «Сайн кІанте» (стихотворенеш); «Нохчийн лаьмнашкахь» (поэма). Поэтан кхолларалле хь Даймехкан а, хьомечу Іаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймахке болу безам, цуьнан дахаран Іалашо - иза халкъе болу чІогІа безам, цунна гІуллакх дар. Йукъараллин дахарехь а, поэзин дІахІоттамехь поэтан Іалашо, «Нохчийн лаьмнашкахь» поэма йешар а, йийцаре йар а. Персонажийн синцІеналла. Къоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. ДогцІеначу безамна а, халкъан чІиръэцаран къизачу Іадатана а йукъара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехь лирически а, трагически а дерг. Стихан а, меттан а башхаллаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.	16	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «ДоІа» (стихотворенеш), «Лаьмнаша ца диццо» (романа йукъара дакъош). 1940-1960 шерашкахь, къоман дахаран уггар халачу муьрашкахь адамийн кхолламаш. Дена а, йоьІаршна а йукъара йукъаметтигаш. Къоман ламасташ лардар а, керлачу Іадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахь сингаттаме мукъамаш. Литературин теори: романан жанр.	7	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Хамидов І.-Хь. «Лийрбоцурш. / (стихашкахь драма). Фашистийн мехкашдІалецархошна дуьхьал къийсам латтош, Даймохк ларбан дІахІиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахь -советски салташна йукъахь долу доттагІалла.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Драмин васташ кхолларан гІирсаш. Драмехь мостагІчун амат. Советски тІемалойн а, мостагІийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла. Литературин теори: драмин жанр.				
2.7	Гацаев С. «Буьйса хаза, буьйса тийна»; «БІаьсте кхечи»; «ХІай, йоІ, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Іаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Іаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Іаламан суьрташ. Хиламан хІора мІаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чоьхьарчу дуьненна а, оьздангаллин хьежамашна а бен тІеІаткъам. Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ. «Буьйса йу беттасе». Буьйсанан Іаламан хазалла. Пейзажан лирика.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Талхадов Х. «Шийла дарц цІевзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо». Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цІийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цІийнах йара»). ТІебогІучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**48**	**2**	**3**	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). ТІом а, машар а. ТІом цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**2**	**0**	**0**	
Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	

8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизированни контрольни болх	1			
Дерриг:		**6**	**2**	**4**	
Программица сахьтийн барам		**66**			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Тал-н б-ш	Кх-н б-ш		
	Халкъан барта кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барта кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша»	1	0	0		www. urok95/ru.
3.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» т1ех1аг1дар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4.	Нохчийн халкъан туьйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Нохчийн халкъан туьйра «Доьшуш хилла кІант»	1	0	0		www. urok95/ru.
7.	Нохчийн халкъан туьйра «Доьшуш хилла кІант» тІечІагІдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8.	Нохчийн халкъан туьйра «Барзо Іахарца мохк къовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	**Классал арахьара дешар**	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кицанаш	1	0	0		www. urok95/ru.
11.	Фольклоран кегий жанраш: хІетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект “Нохчийн халкъан туьйранаш”	1	0	1		https://desharkho.ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кIант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кIант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www. urok95/ru.
15.	Саидов Б. «Майра кIант Сулима» туьйра. Сулимин хьуьнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «ЦIен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Лоьман омра	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «ЦIен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкъоьрдиг» туьйра. Коьрта турпалхо	1	0	0		www. urok95/ru.
19.	Гацаев С. «Чкъоьрдиг» туьйра. Чкъоьрдиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьIна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
22.	Сочинени «Майра к1ант Сулима»	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бIешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадуев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Бадуев С.С. «Зайнди» дийцар. Коьрта маьIна	1	0	0		www. urok95/ru.
25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харцонал толар.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	Эхшеран тест	1	1	0		www. urok95/ru.
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаьржаш» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0		www. urok95/ru.
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34.	Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкъуьйриг» дийцар	1	0	0		www. urok95/ru.
37.	«Баьпкан чкъуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38.	Проект «Йалтан хам бар»	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
39.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		www. urok95/ru.

41.	Ахмадов I. «Къонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
42.	Ахмадов I. «Къонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Дийцар, суртх1оттор, ойлайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www.urok95/ru.
45.	Кагерманов Д. «ДоттагIалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кагерманов Д. «ДоттагIалла» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар). Беран синдуьне	1	0	0		www.urok95/ru.
49.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
50.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьоьжура иза» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьоьжура иза» (дийцар). Беран чоьхьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла	1	0	0		www.urok95/ru.
53.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Сочинени «Арсанукаев Шайхин дахар кхолларалла»	1	0	1		https://desharkho.ru/
56.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		www.urok95/ru.

57.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, текстаща болх бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	XXI бIешаран литература – (7 с.+1 с.)					
59.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчоь»	1	0	0		www. urok95/ru.
60.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Хатуев 1абдул-Хьамидан «Аьрзунан илли» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63.	Мусаев С.М. «Хьайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хьайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www. urok95/ru.
65.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www. urok95/ru.
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). ЖамIдаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	2	4		

Нохчийн литературин поурочни планировани

6 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		С-т	Тал-н белхаш	Кхол-н б-ш		
	Халкъан барта кхолларалла (7 с. +1 с.)					
1.	«Наьрт-аьрстхойн паччахь Науразе»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	«Ницкъ болу Солса»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
3.	«Гермачигара наьрташ»	1	0	0		https://desharkho.ru/
4.	«Наьрт-аьрстхой кхерор» дийцарш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
5.	Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
6.	Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
8.	Проект “Халкъан барта кхолларалла”	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (54 с. + 5 с.)					
9.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл»	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Гайсултанов 1.«Барзо амалш ца хуьйцу» (басня)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
11.	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» (басня)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	1.Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн баснех лаьцна. Мораль. Аллегори.	1	0	0		https://desharkho.ru/

13.	Сочинени «Берзан амалш»	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
14.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15.	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун синхаамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
17.	Мамакаев I. «Дагалецамаш» Поэтан Iаламе болу безам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18.	Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Сулаев М.«КIанте» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
21.	Сайдуллаев Х. «Ненан бIаьрхиш» (поэма)	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Даймохк ларбар – стеган деза декхар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
24.	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
25.	Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Саракаев Хь. «Ирсе бIаьрхиш» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тIечIагIдар	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Тестировани	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/

30	Джунаидов А. «Белхи» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Айдамиров А. «Вина мохк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32	Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
33.	Проект “Даймехкан аматаш” (сурт диллар)	1	0	1		https://desharkho.ru/
34.	Литературин теори: эпитет, метафора, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
36.	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
37.	Іаламах самукъадалар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38.	Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гІоьнна ван кийча хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41.	Окуев Ш. «БІаьсте» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Литературин теори: синедерзор, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бIаьхойх а лаьцна турпалаллин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	ТIекхуьучу тIаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	ТIехьа-Мартана М. Мамакаевн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект “Нохчийн халкъан иллеш”	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дIакховдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

11.	Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сийлахь Даймехкан тІеман турпалхочун дагалецамаш а, бІаьхаллин хьуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени «Иччархо Абухьаьжа Идрисов»	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15.	Мамакаев І. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Нана-берзан сахьийзар а, адамийн къизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	Сулейманов А. «Шуьнехь дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Стихотворенехь ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхьа шен са дІадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Стихотворенин аллегорически маьІна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллегори, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Гайсултанов У. «Болат-гІала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24.	Зуламхошца а, мохкдІалецархошца а халкъо латтийна къийсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

25.	Халкъийн цхьаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаьмнашца нохчаша гергарло латтадар	1	0	0		https://desharkho.ru/
26.	Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
27.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28.	Тестировани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Айдамиров А. «МухIажарш» («Йеха буьйсанаш» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	«МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31	Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32	XIX бIешарахь нохчийн халкъ Хонкара дIакхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33.	Проект “XIX бIешарахь нохчийн халкъ Хонкара дIакхалхар»	1	0	1		
34.	Литературин теори: литературин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://desharkho.ru/
35.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36.	Арсанукаев Ш. «Ийманах дузийта дегнаш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ	1	0	0		https://desharkho.ru/

38.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	Джунаидов А. «ХIоьънаш» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
43.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Iалам а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кусаев I. «Амалехь диканиг» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
47.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
48.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
50.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	А. Шайхиев. «ЧIагIо» (баллада)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

52.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
53	Сочинени «Терк»	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	А. Бисултанов. «Хьайбахахь йазйина байташ»» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55.	Даймахка цIабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/
56.	Амаев В-Хь. «Генарчу денойн туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0		https://desharkho.ru/
59.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
60.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаьхьаллин гIирсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Пушкин А. С. «Іаьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочйинарг)	1	0	0		https://desharkho.ru/
68.	Альфонс Доде «ТІаьххьарлера урок» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	2	4		

Нохчийн литературин поурочни планировани
8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Тал-н б-ш	Кхол-а б-ш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Таймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2.	«Таймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		www.desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадуев С.С. дахаран а, кхолляраллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

6.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцаран коьрта турпалхой	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
7.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		www. desharkho.ru
8.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маьІна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхолларалин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагІ» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Проект «Нохчийн литературин турпалхочун васт»	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
14.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехь» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
15.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
16.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхолларалин а некъ. «Дог дохден ц1е» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www. desharkho.ru
18.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
19.	Шайхиев І.Х. дахаран а, кхолларалин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хьехар	1	0	0		www. desharkho.ru

20.	Шайхиев I.Х. «Дарцан буса» поэма. Бакъволу доттагI	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Сочинени «Тешам»	1	0	1		
22.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхолларалин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
23.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бIо	1	0	0		www.desharkho.ru
24.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www.desharkho.ru
27.	Хамидов I-Хь.Х. «ДIа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
28.	Хамидов I-Хь.Х. «ДIа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
29.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www.desharkho.ru
30.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
31.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн къинхетам	1	0	0		www.desharkho.ru
33.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

35.	Сочинени «Доттаг1алла»	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
36.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
37.	Яшуркаев С.С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх». Мадас арабаькхина некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38.	Яшуркаев С.С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Яшуркаев С.С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх». Жовзанан васт	1	0	0		www. desharkho.ru
40.	Яшуркаев С.С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41.	Тестировани	1	1	0		www. desharkho.ru
42.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Коьрта турпалхо	1	0	0		www. desharkho.ru
44.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Пхьеро бина сацам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Поэмехь ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		www. desharkho.ru
47.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхолляраллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

49.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www. desharkho.ru
50.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
51.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхолларалин а некъ. «ДегIаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
52.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворенин маьIна	1	0	0		www. desharkho.ru
53.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла. «Кавказ» стихотворени. Iаламан сурт	1	0	0		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
54.	Гацаев С.А. «БIаьстенца къамел» стихотворени. БIаьстенан хазалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Хасбулатов Я.I. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
56.	Хасбулатов Я.I. «Стаг хила ваьллехь хьо ара…» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхолларалин а некъ. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» повесть. ИбрахIим-хьаьжа	1	0	0		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» повесть. Хьаша ларар. ТIом	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» повесть. Данин бIаьхаллин хьуьнарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www. desharkho.ru
60.	Проект «Кавказан лаьмнаш»	1	0	1		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
61.	Сатуев Хь.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахь» поэма. ДIатесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

62.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин маьІна	1	0	0		www. desharkho.ru
63.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин а, Умхаев Хь.С. «Нашха» стихотворенин а исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
64.	***Классал арахьара дешар***	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www. desharkho.ru
	Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67.	Ладо Авалиани «Хьаькхна буц» дийцар	1	0	0		www. desharkho.ru
68.	Ладо Авалиани «Хьаькхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95.ru /nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	2	4		

Нохчийн литературин поурочни планировани

9 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Тал-н б-ш	Кхол-н б-ш		
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)					
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.	Туьйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
7.	Туьйранаш «Чинг1аз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хIетал-металш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Проект «Нохчийн турпаллин иллеш»	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)					
12.	I. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
13.	I. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15.	Хьанал къахьегар кхиор а, Іер-дахаран ойла йар	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20.	I. Мамакаев. «Дерриг а тІамна», «Даймехкан тІом болчохь» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	I. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
22.	М. Мамакаев. «И йоьлхуш йац», «КІиллочунна» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	М. Сулаев. «ГІовтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Х. Эдилов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25.	Х. Эдилов. «ТІемало – хьуна» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

26.	Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагIашка» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27.	Сочинени «Къонахалла»	1	0	1		https://desharkho.ru/
28.	*Классал арахьара дешар*	1	0	0		https://desharkho.ru/
29.	I. Мамакаев. «Кавказан латта», «ЙоIе» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30.	I. Мамакаев. «Даге» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	I. Мамакаев. «Сайн кIанте» стихотворени	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
32.	I. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
33.	I. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцIеналла	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34.	I. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	*Классал арахьара дешар*	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37.	Тестировани	1	1	0		
38.	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	М. Сулаев. Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	М. Сулаев. «ДоIа» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца диццо» (кортош). Дена а,	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	доьзална а йукъара йукъаметтигаш					
42.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
43.	М. Сулаевн роман «Лаьмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44.	Литературин теори: романан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Сочинени «Доьналла»	1	0	1		https://desharkho.ru/
46.	I.-Хь. Хамидовн дахаран кхолларалин некъ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47.	I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» стихашкахь драма. Советски салтийн турпалалла а, доьналла а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гIирсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехь мостагIчун амат	1	0	1		https://desharkho.ru/
50.	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	Проект «Даймехкан хазалла»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «БIаьсте кхечи»	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	С. Гацаев «ХIай, йоI, делхьа, собар де»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	*Классал арахьара дешар*	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55.	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

56.	Р. Супаев. «Буьйса йу беттасе» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58.	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахь ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
59.	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
60.	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Гайтукаева Б. «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара». ТIебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	Классал арахьара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
65.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		66	2	4		

Хьехаран-методикин латтор
Хьехаран-методикин гIо-Iамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Iамат. – Соьлжа-ГIала, 20I9.
Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 20I8.
Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 20I8.
Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 20I8.
Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, - 20I8.
Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Соьлжа-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 20I9.

Iилманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 20I0. – 3I5 с.
Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, I989. – 223 с.
Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, I98I. – 303 с.
Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.
Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 20I0. – 236 с.
Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 20I0. – 250 с.
Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – I2-2I с.
Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, I988. – 66 с.
Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 20I2. – I67 с.
Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.
Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, I999. – 2I8 с.
Индербаев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 2I7 с.
Индербаев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.
Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.
Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 3I2 с.
Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, I973. – I62 с.
Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, I987. – 240 с.
Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 2I5 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 20I8.

Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 20I8.
Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, I987. – I88 с.
Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 20I8.
Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 20I7.
Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 20I8.
Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 20I8.
Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 20I8.
Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 20I8. - I59 стр.
Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.
Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 20I6.
Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М.,1981. – 215 с.
Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. _- Нальчик, I993. – I92 с.
Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 20I7.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 20I2.
Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Iилманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 20I0.
Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.
Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – I28 с.
Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 20I0. №I. С. I6I-I67.
Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www. desharkho.ru – Чеченская электронная школа.
ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.
www. urok95/ru.

Йуххедиллар

Урокашна арахьарчу мероприятийн рекомендаци йина ларам
«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна арахьарчу гIулакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу

программо тидаме оьцу дешархойн урокашна арахьара гIуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна арахьара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, къоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна арахьарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхолларалли гIуллакхалла, церан синъоьздангалла кхио а, оьздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятин формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туьйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туьйранан иллюстраци. ТIедехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. ТIедехкарш кхочушдар. Хаттаршна жоьпаш лахар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаьа?	Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жоьпаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектийн гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Проект тIечIагIйар.
6	Къамел	Зама а, литература а цхьаъ ду.	Хааме ладогIар. Къамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жоьпаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жоьпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектийн болх	Историрера литературин чу бевлла турпалхой	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луъ-луъург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хьажар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.

7	Іилманан-талламан болх	Халкъан барта кхолларалли а, нохчийн поэзин а кхолларалашкахь Даймехкан васт.	Іалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулйар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Доьзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жоьпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тІечІагІйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чоьхьара дуьне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Кхолларалли пхьалгІа	Стихашкахь суна дукха хІума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхолларалли белхашна анализ йар. Кхолларалли белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тІаьхьало.	Киншкашка хьажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХІинцалера нохчийн литература	Темица йогІу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Йеллачу темица догІу цхьамоггІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
8	Литературин журналаш «СтелаІад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (ХХ бІешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лоьмар арахецар.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жоьпаш лахар. Проект тІечІагІйар
8	Виртуальни кхарстар	ДІайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хІиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогІу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хІоттор. Йеллачу темин цхьамоггІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар

9	Киншкийн агIонашкахула кхарстар.	ТIеман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогIар. Барта йешар. Чулацамца догIу хаттаршна жоьпаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТIедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкинкомпозици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогIу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жоьпаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догIу цхьамоггIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.